

Gáli József: Szabadsághegy

Egy proletármama él, hermetikusan elzárva a világtól, a Szabadsághegyen, miniszter-fia villájában. Még két gyermeke van: András, a gyárigazgató, és János, a kerületi párttitkár, akit 1952 nyarán, másfél évvel a színpadon lejátszóó események előtt letartóztattak. Fent él még a hegyen Zsuzsa is, János felesége, Péternek, a miniszter-fiúnak a szeretője. A gyerekek — látszólag kíméletből — azt hazudják a mamának, hogy János a Szovjetunióban tartózkodik. De a mama az első felvonás végén megtudja az igazságot. Eddig csak Jánosért aggódott — most már ehhez a megnövekedett aggodalomhoz egy másik is járul: miért hazudnak neki a gyerekei? — Péter gyávaságból, gyöngeségből hazudott — ha nem volna gyáva és gyöngö, testvér-megtagadó, hogy is maradhatott volna meg miniszteri székében? Zsuzsa, a polgári mozgalmár-nő szintén karrierizmusból színlét — miniszterné akart lenni. Andrásban is megvan a gyávaság egy eleme — de ő inkább a szörnyű igazságtól fél, mint saját pozíciója elvesztésétől. A második felvonás végén jön a hír, hogy János ártatlan volt és a börtönben meghalt. A mama lekötözik a hegyről, a tragédiában megélt Andrást magához fogadja őt. Péter nem tud lemondani a miniszterségről — marad, aki volt. De Zsuzsa is elhagyja: jobb üzlet most mártírozvegynek lenni, mint egy bukófélben levő miniszter feleségének.

A darab mondanivalója igaz, közönségsikere kétségtelen. De fölvetődik a kérdés: vajon ez a siker nem publicisztikai értékeinek köszönhető-e létét, vajon e műbe nem a merő aktualitás pumpálja — ideig-óráig — a vért? Hisz a sematizmus nincs egyes eszmékhez kötve, ott virul, ahol a Tételtől próbálják megérteni a valóságot és nem a valóságból a Tételt.

Gálinál nem erről van szó. Mindenekelőtt: a sematizmus az éppen uralgó helyzet problémáiba prakticista módon beleragadva nem képes a fejlődés további menetét még csak érzékeltetni sem; megmarad — legjobban esetben — a helyzetjelentésnél (vagy éppen megadott szempontok dikciószerű kinyilvánításánál), legföljebb még valami elvont perspektívát is hozzácsap az anyaghoz ráadás gyanánt, mint valami piaci árus. A „Szabadsághegy” azonban, mely 1954—55-ben íródott, az alakok objektív logikáját követve olyan problémákat vet fel, amelyek csak most, a nyilvános rehabilitációk idején lettek igazán aktuálisak. Gondolok elsősorban a Zsuzsa—Péter beszélgetésre, a harmadik felvonásban. A ravaszul okos nő itt arra akarja rávenni a minisztert, hogy ő maga követelje János becsületének nyilvános helyreállítását — a maga érdekében, hogy a nép felháborodása később majd el ne söpörje. Ime, a szektás tábor kettéosztása ügyes köpönyegforgatókra és buta következte-

tésekre — ezt akkoriban Gáli nem láthatta ilyen világosan, de a darabja igen, mert nem tételt illusztrál, hanem valóságot ábrázol. (A harmadik résznek, a becsület megtevészetieknek, az Andrássokna: föleszmélése más azokban az időkben is köznapi valóság volt: a darab is andrási „plattformról” íródott.) Mindez persze nem jelenti azt, hogy nincs a darabban jónéhány ma már üresen kongó mondat.

De nem sematikus „publicisztikai” ez a dráma a jellemek igazságánál fogva sem. Ahol a szerep igazi színészre talált (a mama és András esetében) ott szinte ujjunkkal tapinthatnánk körül a jellemeket, a cselekedeteket, szavak finom indítékait. Gáli kevésszámú alakját következetesen egyéni — bár ez bizonyos egysíkúsággal, egy-egy jellemvonás erőteljes előtérbeállításával történik.

Ezek után bizonyára meglepőnek hangzik, hogy ami igazán problematikus, az magának a drámának, a fő-konfliktusnak a léte, nem pedig a túlz. politikai közvetlenség. Mert — mondja az ellenvetők kara — mért nem kiabálja oda a mama a második felvonás elején Péternek és Zsuzsának, hogy „Miért van börtönben a fiam? Miért hazudtatok nekem? Mért nem tettetek meg mindent a kiszabadításáért?” Miért beszél annyit mindenről a harmadik felvonásban, röviddel, miután legkisebb fia haláláról értesült? Ez élektani kiagyalás, a politikai probléma meghamisítása és háttérbe szorítása, Ibsenkedés az erkölcsös és erkölcsstelen hazugságról, stb. —

Mindenekelőtt: a második felvonást én is elnyújtottnak érzem, unalmassá válik a „Megmondjuk — ne mondjuk meg” probléma túlvariálása, nem is egészen indokolt Zsuzsa makacssága, amellyel a mamának való hazudozást folszámolm akaró Péter és András ellen szegül. A szereplők közti helves arányok is eltorzulnak: a különben kítőnően jellemzett Zsuzsának, „korunk hősnének” vállára túl sok hárul Péter felelősségéből. Mégis: Gáli elgondolása összehasonlíthatatlanul mélyebb mint a nem annyira írásban, mint szóban jelentkező ellenvetők karáé. A mama ugyanis arra döbben rá az első és második felvonás közötti néhány órában, amíg nem látjuk a színen, hogy neki nem egy, hanem három gvereke van halálos veszedelmében. Ő mind a hármat meg akarja menteni. És amikor már csak kettő marad neki, akkor sem akármiről beszél — Péter lelkéért csatázik a már visszanyert Andrással együtt — sikertelenül. Gáli szerkesztési készségét dicséri, hogy e zárt kompozícióban — az egész cselekmény egyetlen éjszaka folyamán játszódik le — képes az idő múlását a felvonások beosztásával, és a mama alkalmas pillanatokban történő eltávolításával úgy érzékeltetni, hogy a

mama „pszichológiai rejtélye” érthető és megoldható legyen. Az első két felvonás a legszörnyűbb pillanatban zárul. A második és a harmadik felvonás elején a mama mincs jelen — csak akkor lép a színpadra, amikor már ott olyan légkör uralkodik, hogy a kifakadás, a dolgok egyszerű elintézése lehetetlen. — A pszichológizálást — az indokolja, hogy a „Szabadsághegy” nemcsak János és a mama tragédiája, hanem Andráse is — Péter tragikomédiájáról és Zsuzsa kutyakomédiájáról már nem is beszélve. (Péter természetesen önmagában nem tragikus — túl gyáva és kicsi ember ő ehhez; tragikus elemet csak anyjához való kapcsolatában nyer.)

A „Szabadsághegy”-et *Benedek Árpád* rendezte — rosszul. Legfőbb hibája, hogy a darab meglévő gyengességét még jobban kidomborította: azáltal, hogy Zsuzsát női Jágónak állította be, a miniszter felelősségét tovább csökkentette. Félrerendezte a darab befejezését is. Gáli szándékai szerint a miniszter végül az őrizetere rendelt átvissal kettesben marad, amikor a függöny lemegy. A szimbolika világos, *Benedek* azonban — nem tudom, miért — kiküldi az ávost. — A második felvonásban a táncjelenet lehetőségei félig sincsenek kiaknázva. — izléstelenségek is előfordulnak, szép számmal. Főként az első felvonás hosszú csokoládás-jelenetére gondolok — a nézők csak úgy feszengenek zavarukban. De izléstelen és a mondanivaló ellen való, ahogy Zsuzsa a mama előtt Péterre borul. Olyan ez, mintha a rendező sügna a mamának: találd már ki, hogy van köztük valami.

Gobbi Hilda a mama. Nyelvünk természete állítólag nem kedveli a felsőfokokat — így hát zavarban vagyok, hogy hogyan dicsérjem. Egyazon pillanatban köznapi egyszerű és megrendítően drámai. Mindvégig növelni, sokszorozni tudja önmagát, úgy hogy végül képes egy egész becsapott és feleszmélő nép szimbólumává válni. Az Andrást alakító *Jóó László* is nagyon jó. Együtt lélegzik a szereppel — a néző fejét tenné rá, hogy egy kicsit saját magát is adhatja benne. Én már eventül Andrást csak az ő testében tudom elképzelni. — *Zámori László* fontos epizód-szerepében igen mértéktartóan, rokonszenvesen játszik.

*Ambrus Edit*ről (Zsuzsa) és *Kőszegi Gyuláról* (Péter) már nem lehet a dicséret hangján szólni. Mindketten kívülről ábrázolják alakjaikat, szinte dicsekszik rajtuk a gonoszság, illetve a gyávaság. Pedig Zsuzsának meggyerőnek, rokonszenvesnek is kell lennie — másként hogyan vehette volna el János, hogyan bízhattott benne szinte az utolsó pillanatig András? Ambrus tehetséges színész-nő, de tökéletesen félreérti szerepét. Kőszegi Gyulának sincs egyetlen őszinte mozdulata, mondata sem.

Eörsi István